

Een nieuwe Verlichting? Nee, een Verhaal over ons Ideaal!

De ISVW-vrienden vragen reacties op een hartenkreet van Luc Meuwese in de Volkskrant. Die roept op tot 'een nieuwe Verlichting' en vraagt filosofen burgers te steunen in de crises. Hij noemt de 3 vragen van Kant. De uitdaging van de Vrienden is: 'schrijf over activistische filosofie', dat mag provocatief. Dit essay stelt in die stijl een activistisch project voor.

1. Welke Verlichting?

Filosofen doordenken eerst de *concepten*, hier de Verlichting. Willen we weer zo'n beweging, top down bedacht door een elite in salons, of een voor gewone burgers inspirerend perspectief? En welk effect beoogt de oproep: denken alleen vanuit de rede, onafhankelijk denken door autonome individuen? Actuele bronnen willen juist perspectief, dat burgers hoop en richting geeft. Dat zoeken we hier, geen nieuw paradigma door denkers van bovenaf.

Ook de *historische doorwerking* van de Verlichting noopt tot afstand, vooral op de al te positieve waardering (die ook in de ISVW-oproep klinkt). Schaduwkanten zijn de doorgeslagen individualisering en het superieure, actor-centrische mensbeeld. Dat plaatste de onbeperkt handelende (witte) mens boven de natuur, de dieren en 'onderontwikkelde' volkeren. Immers de mens was de 'kroon op de schepping'. Negatief werkte ook de sterke rationalisering, die emoties, zingeving en transcendentie naar de zijlijn verbande. En denk aan persoonlijke vrijheid als hoge waarde, tegenover verantwoordelijkheid en moreel handelen. De nu heersende mix van Verlichtingswaarden, neoliberale marktcultuur en 'zelfredzaamheid' leidde tot publiek onbehagen, economisering, successtreven en ongelijkheid (Verhaeghe, Putters, ea). Het autonome mensbeeld belemmert de solidariteit en de coöperatieve levenshouding, die de crises

nu vragen. Tot slot is er methodische kritiek: de Verlichting werd top down gedacht en geproclameerd, niet in dialoog met burgers. Kortom, een Verlichting willen we niet, ondanks verworvenheden. Ze zou nu niet werken. Wel zoeken burgers persoonlijke verlichting.

2. Wat geeft verlichting?

Wat mensen verlichting geeft, kunnen filosofen aandragen. Maar dan wel afgestemd met sociologen en historici; anders blijven ze academische concepten recyclen. Die drie domeinen samen kennen 'de menselijke conditie'. Die vraagt een bezielend verband en gemeenschapsgevoel, door een verbindend ideaal en een zingevende levensbeschouwing. Denkers weten dat juist die zingeving en levenskwaliteit nu gemist worden. De lockdowns tijdens Covid herinnerden ons aan het belang van een 'ontspannen' en 'vertraagd' leven, zonder competitie, thuis. Burgers hechten aan zorg en humane instituties, zijn kritisch op marktdenken, op consumentisme, op het snelle levenstempo en de immorele verharding. Ze verlangen naar vertraging, overzicht, richting en steun bij crises. Als verlichting verlangen ze naar goed leven, rondom 'wat ertoe doet': samen leven in humane praktijken.

Die verlangens moeten denkers nu beantwoorden. Dat kan door een Verhaal over ons Ideaal, verteld door empathische leiders of denkers. Niet het Verhaal van De Markt, succes, zelfredzaamheid en een kleine overheid in 'de BV Nederland' (Putters, Van den Brink). Na het verval van Grote Verhalen als het Marxisme, het Socialisme ea., hebben Covid en de bankencrisis bewezen dat dat Marktverhaal niet meer werkt. Historicus Blom stelt dat er een 'culturele mal' is open gewerkt, met 'scheuren in het sociale web van de gemeenschap'. We staan 'aan 't eind van een hoofdstuk en 't begin van een nieuw'. Dat nieuwe kan pas 'landen, als het oude voor iedereen in ruïne ligt'. Dat laatste verklaart de actuele vraag 'in wat voor land willen we leven'? Dat moet dat Verhaal ons dus gaan vertellen.

3. Wat voor Verhaal?

Filosofen denken al eeuwen over de 4e vraag van Kant, die de ISVW-opdracht merkwaardig genoeg niet noemt. De vraag: wat is de mens? Denkers zien de mens als sociaal bepaald, betekenis gevend, 'narratief' wezen, ingebed in gemeenschap, zorg en rituelen (Van Tongeren, De Dijn). Zij zoekt richting en een moreel kompas, met zo'n Ideaal Verhaal, dat resoneert met de naasten. Dat met kantelmomenten en levensfasen meegroeit. 'Een persoonlijk, cultureel en spiritueel verhaal, dat ons leidt vanuit de chaos naar iets nieuws' (Kalsky). Met 'goede woorden voor onze toekomstbeelden' (Marjan Slob).

Welnu, denkers kunnen concepten bieden als: hoe staan we in onze omgeving, hoe zijn we weerbaar in crises, wat is goed leven en hoe 'maken' we dat, alleen of samen? Rond die eeuwige vragen kunnen denkers een verlichtend verhaal maken, dat verbeeldt, verbindt en activeert, samen in dialoog ontwikkeld, bottom up. Met handreikingen om burgers weerbaar te maken, zonder te moraliseren, niet opgelegd door Den Haag, Academia of de ISVW. Het moet verhalen publiek verbinden: er woedt immers 'een strijd tussen verhalen', aan talkshowtafels, in de Kamer en op het Malieveld. Er 'is geen gemeenschappelijke resonantieruimte' meer (Blom, Rosa). Het Verhaal maakt een publieke gesprekscultuur over gedeelde Idealen los.

4. Hoe?

We maken geen nieuw Verhaal. *We verbinden bestaande deilverhalen*. Verhalen van visionairs, adviseurs en denkplatforms (zie tips). Daarbij hebben we veel te bieden: concepten, vaardigheden en methoden. Wij kunnen deilverhalen op waarde(n) schatten, ze een rode draad en een vorm geven. Vanuit de publieksfilosofie kennen we gespreksmethoden met burgers. Onze cultuurfilosofen maakten al kritische diagnoses.. Voorbeelden genoeg: filosofen Bakker en Lijster denken het leven in

'nabijheid', met gemeenschapsvorming, Roessler ea. bepleiten 'relationele autonomie'. Humanisten Manschot, Alma ea. zien een kwetsbaar, 'verweven' mens in sociale, ecologische contexten. Latour bepleit 'aarden' en 'landen' op Moeder Aarde, Gabriel wil universele waarden. Anderen zien de Ubuntu-levenshouding als Ideaal. Allemaal bouwstenen, waarmee burgers hun eigen verhaal samenstellen. Er gloort zelfs een paradigma-verandering: weg met de autonome, zelfredzame Verlichtingsheld, we gaan over naar de verbonden, coöperatieve mens, die afhankelijk en kwetsbaar is tussen ecosystemen. 'Alles is verbonden en afhankelijk' (Kalsky). Deze concepten geven verlichting.

Wat wordt de focus van het Verhaal? Onze denkers bieden de (in huidige verhalen zo gemiste) levensbeschouwelijke en levenskunstige insteek: waarden, mensbeelden, denkrichtingen, die zin en richting geven. Burgers kunnen dan hun eigen verhalen niet alleen reconstrueren, maar ook delen, in 'een gesprek over waarden', raadt Denker Marjan Slob aan.

Wie maakt dit? Dit 'Verhaal over ons Ideaal' wordt het 1^e visitekaartje van de *activistische filosofie*. Dat wordt tuurlijk gefaciliteerd door de ISVW-vrienden. Zij steunen het schrijfproces en het publieke gesprek, met enthousiaste vertellers aan tafel. Want 'meestervertellers scheppen nieuwe ruimten voor ideeën en emoties', citeert Blom theaterschrijver Grossman. 'Zonder gezamenlijk verhaal is transformatie niet mogelijk'. En we snakken naar zo'n publiek waardengesprek, zegt Marjan Slob.

Dat wordt *het doel van die activistische filosofie*: burgers inspireren om hun toekomstdromen vorm te geven. Die gedeelde dromen brengen ons naar transformaties, 'vanuit de chaos naar iets nieuws'.

Toelichting: deelverhalen over goed leven zijn bijv.; Wat we gemeen hebben, Lijster; Het einde van de BV Nederland, Putters; De zin van het leven, Obbema; waardensies van het Humanistisch Verbond en levensbeschouwelijke platforms; De Wachter, Vertrouwingen. *Systeemverhalen* zijn bijv. De toekomst van Nederland, rijksbouwmeester Alkemade; René ten Bos, het Antropoceen; Latour, Waar kunnen we landen?; Kate Raworth, de Donut-economie; Pikkety over kapitalisme en ongelijkheid; Het Filosofisch Kwintet over het Algemeen Belang; Rotmans, Omarm de chaos, met toekomstschetsen. VPRO Tegenlicht, het Filosofisch Kwintet van HUMAN.

Bronnen voor dit pamflet: Het grote wereldtoneel, de kracht van verbeelding in crisistijd, Blom; Verwevenheid, essays over verbindend humanisme, Alma, Manschot, ea.; De neoliberale droom, Van den Brink; Nabijheid, Bakker; Gottlieb, De droom der verlichting; Van Tongeren, het wonder van betekenis; Advies van Annemie Halsema en andere meedenkers; Recente bronnen: rede van Marjan Slob op de UVH en Manuela Kalsky in de Dominicuskerk, 4 september 23.

Tips voor het Verhaal-proces: 1) maak een voorzet, vanuit concepten, deelverhalen en Covid-leerpunten. Het krijgt een hoopgevende, laagdrempelige stijl in 5 A4 en denkt voorbij de crises. Het is bijv. geordend naar zelf goed leven, goed samen leven, met de wereld leven, met crises leven, met nieuwe waarden. 2) vraag daarop feedback van Denkers en online Vrienden. 3) organiseer dialogen aan open Verhalentafels bij platforms en waardenbewegingen. 4) Breng het Verhaal in publieksmedia en talkshows, op filmpjes, in Filosofie Magazine en de Maand van de Filosofie. *Het publiek gesprek erover* is immers het hoofddoel. 5) Vertel het met gezaghebbende vertellers aan de Kamer en het kabinet, om hun visie te voeden, als begin van transformaties (proces nader uitwerken).

=====
Marco Oostdijk, ISVW-vriend en activistisch humanist te Den Haag, 10 september 2023, voor de schrijfdialoog van de ISVW-vrienden